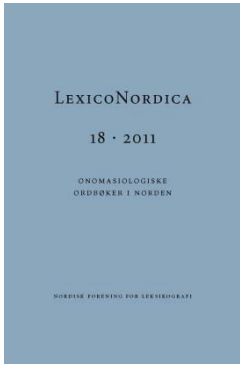

LexicoNordica

Forfatter:	Lars Brink & Ken Farø [Den svenske forbindelse, version 2010]	
Anmeldt værk:	Kjeld Kristensen (hovedredaktør), Else Bojsen og Pernille Folkmann (redaktører): <i>Svensk-dansk ordbog</i> . København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og JP/Politikens Forlagshus A/S 2010. 1183 sider. 1. udgave.	
Kilde:	LexicoNordica 18, 2011, s. 271-292	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Den svenske forbindelse, version 2010

Lars Brink & Ken Farø

Kjeld Kristensen (hovedredaktør), Else Bojsen og Pernille Folkmann (redaktører): *Svensk-dansk ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og JP/Politikens Forlagshus A/S 2010. 1183 sider. Knap 50.000 opslagsord. 1. udgave. 299 DKK.

1. Indledning

De fleste danskere kan i stor udstrækning forstå både talt og skrevet svensk. Det skyldes det nære slægtskab mellem sprogene på bl.a. leksikalsk plan: fx *tjuvstart* – *tyvstart* og *fläskstek* – *flæskesteg*. Men når det er konstateret, er der også store dele af ordforrådet, som slet ikke ligner hinanden. Tag bare disse ordpar: *tomteblöss* – *romerlys*, *sopskyffel* – *fejebakke* og *tvestjärt* – *ørentvist*. Eller hvad med svenske udtryk som *en hel special*, der kan bestilles ved en pølsevogn? Resultatet er to pølser med brød og kartoffelmos. Svensk kan derfor undertiden være helt eksotisk for danskere.

Man kan også konstatere orddannelseskontrastrer mellem de to sprog, som når de svenske enkeltordskonstruktioner *tårta*, *okeja*, *bolla*, *showa* og *köa* modsvares af danske flerordskonstruktioner: *kaste en lagkage i hovedet på*, *sige okay til*, *spille bold*, *optræde i et show* og *stå i kø*. Om det er en intersproglig regelmæssighed, en tendens eller blot en tilfældighed, som kun vedrører de nævnte eksempler, kan og skal vi ikke afgøre her.

Ovenstående eksempler stammer fra den genstand, vi her vil beskæftige os ret indgående med. Vi belyser et nyt opslagsværk om svensk for danskere fra en række meget forskellige vinkler.

1.1. En helt ny svenskordbog i Danmark

Svensk-Dansk Ordbog kom i 2010. Den var ventet med længsel. Dens eneste kompetente forgænger var fra 1954, og siden er der udkommet nogle få, frustrerende små idiotika. At slå forgæves op i en ordbog giver en tom, afmægtig fornemmelse. Den fik man sjældent i Valfrid Munch-Petersen og Ellen Hartmanns ordbog (som rummer en hel del flere ord end den nye), men efter godt 50 år er det klart, at den ofte meldte pas. Dertil kommer, at den gamle trods sine store fortjenester ikke helt levede op til sin tids bedste leksikografi. I 1957 kom Molde og Ferlovs udmærkede dansk-svenske ordbog, men den har man jo ikke meget brug for som dansker; hvordan et dansk ord udtales, mener alle at vide, og hvad det hedder på svensk, kan være lige meget, eftersom danskere sjældent giver sig af med at tale svensk.

Hvis et ord ikke stod i den gamle svensk-danske, var der en stribe svensk-svenske til rådighed, fra SAOB og nedefter, både kvantitativt og kvalitativt forstået. Men den i svensk ubefæstede kan naturligvis ikke bruge disse, og den avancerede risikerer let at møde et ord eller en nuance i forklaringen, han ikke forstår, eller ligefrem en lumsk lighed (se afsnit 4). Tryk er man først med en stor, up-to-date svensk-dansk. Og derfor skal den nye hilses med trumpstötär/trompetskrald. Ikke mindst til den pris.

Ordbogen er beregnet for danskere, ikke svenskere. Det siges klart og tydeligt i forordet, og den er lavet til hjælp for tekstreception. Af samme grund kan man undre sig over, at der er lagt vægt på at vise varians på ækvivalentsiden. For det er der, uanset hvad indledningen postulerer (se afsnit 5).

1.2. Om denne anmeldelse

Vi tilstræber videnskabelighed i vores metode. Det gør vi ved at forsøge at sikre a) omfang, b) spredning og c) tilfældighed i vores materiale i form af bl.a. to relativt omfattende stikprøveundersøgelser

af varierende type. Vi har dermed sørget for et minimum af repræsentativitet. Men der er også store dele af anmeldelsen, der bygger på tilfældig bladren i værket. Vi er ikke gået efter noget specifikt.

Fokus er på følgende elementer: layout (afsnit 2), dækningsgrad (afsnit 3), falske venner (afsnit 4), lemmalister og ækvivalenter (afsnit 5), leksikalske huller og stilmarkører (afsnit 6) og endelig udtale (afsnit 7).

2. Layout

Bogen er indbydende. Bortset lige fra vægten på 2,1 kg, som man dog på den anden side ikke ønsker fordelt på to bind. Indbinding, guldsnit og papirkvalitet er i top. Og de 3 spalter står typografisk ualmindelig klart på siderne. Ideen med at blege klummetitlerne virker god, hvorimod det generer, at begge sidens klummetitler står samlet yderst på siderne. I alt er der 3 slags midterprikker til adskillelse plus firkant plus komma og semikolon. Til gengæld er (adskilles)punktum, noget forbavsende, pensioneret. Systemet er næppe gennemskueligt for brugerne (selvom det forklares), men det giver en god og diskret opdeling af artiklerne. Bokssystemet, som alene indeholder "falske venner", har vi viet et selvstændigt afsnit (4).

<p>körsång ['kø:ɔ:ŋ] <i>sb.</i> -en, -er, -erna • korsang</p> <p>körtel ['cø:t:əl] <i>sb.</i> -n, körtlar, körtlarna 1. kirtel 2. nyre (malmklump af uregelmæssig form)</p> <p>körtelfeber <i>sb.</i> -n • mononukleose, kirtelfeber</p> <p>körvel ['cø:r:vəl] <i>sb.</i> -n • körvel (plante; krydderi)</p> <p>dansk körvel körvel, havekörvel (Anthriscus cerefolium) SYN trädgårdskörvel</p>	<p>köttbulle <i>sb.</i> -n, ..bullar, ..bullarna • (især i plur.) frikadelle (tulle) = köttbullar med lingon och potatismos frikadeller med tyttebær(syltetøj) og kartoffelmos - i Sverige förknippas köttbullar ofta med nostalgiska minnen vilket kommer till uttryck i smeknamnet "mammans köttbullar" i Sverige förbindes frikadeller ofte med nostalgiske minder, hvilket kommer til udtryk i kælenavnet "mors frikadeller"</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; margin-top: 5px;"> <p>Da. kødbolle hedder ikke köttbulle på sv., men frikadell.</p> </div>
---	---

Figur 1: Uddrag af side 554 i Svensk-Dansk Ordbog.

3. Dækningsgradsundersøgelse

Vi har undersøgt ordbogens leksikalske dækning ved hjælp af følgende metode: Et uddrag af 3 forskellige værker er blevet excerperet. Det drejer sig om (1) Sjöwall/Wahlöö: *Polis, Polis, Potatismos* (1970), (2) *Kalle Ankas Pocket 326, Storm* (2006) og (3) Alexander Solsjenitsyn: *Den första kretsen* (1969/1974).

Udvalget er et forsøg på at differentiere tre forskellige stilniveauer, der i hvert fald tendentielt må give sig udslag i 3 forskellige delmængder af ordforrådet. Og det er et delmål med undersøgelsen at se på, om der er forskel på ordbogens evne til at dække forskellige typer (i dette tilfælde alene fiktionale) tekster. At de to af kilderne er oversat, fra henholdsvis russisk og engelsk, kunne godt være et problem. På den anden side udgør oversatte tekster en væsentlig del af den store tekstmasse, vi hver dag konfronteres med. Og skulle det være et reelt problem, måtte det i givet fald være på den måde, at oversættelserne indeholdt mange ord, som var kunstige, sjældne eller på anden vis markerede. Vi må se, om den antagelse holder stik. Det samme gælder teksternes alder. To af dem er fra 1970'erne. Det er dermed naturligvis i skrivende stund ikke helt nutidige tekster. På den anden side er de heller ikke decideret gamle, og vi kan ikke se noget galt i at teste ordbogen ved hjælp af kilder, der har klassikerstatus. Man må så bare være lidt smidig i det enkelte tilfælde, hvis der skulle vise sig nogle relevante problemer.

Vi har konfronteret de første 50 ord og ordforbindelser fra hver af de tre kilder, som har givet anledning til opslag, med ordbogen. I nogle tilfælde fordi excerptisten ikke kendte ordet eller udtrykkets betydning, i andre fordi der er en markant afvigelse fra dansk, som gør det sandsynligt, at andre brugere af ordbogen kunne finde på at slå udtrykket op. Visse ord er på forhånd sorteret fra, fordi de er så snævert knyttet til den specifikke tekst eller serie, at deres relevans i hvert fald i en trykt ordbog må vige for andre hensyn.

Et eksempel er *sockernäbb*, Anders And/Kalle Ankas ømme tiltale til Andersine/Kajsa (dansk: *pus*). Dette skal ikke forstås sådan, at fiktionyer (jf. Farø 2005) generelt er irrelevante i en trykt to-sprogsordbog. I værket finder man da også både enkle og flerleddede fiktive navne som *Långben*, *Musse Pigg*, *Mårten Gås*, *Kalle Anka*, *Kajsa Anka* samt *Nalle Puh* og *Muminrollen*. Men man kan trods alt ikke slå fx de lige så veletablerede *Björnligan*, *Ankeborg* og *Stål-Kalle* op.

I tabellerne findes følgende oplysninger: sidetal fra kilden (kun angivet ved sideskift), opslagsordet eller -udtrykket, en eller flere relevante ækvivalenter eller et "0", hvis det ikke er beskrevet. Et "NB" refererer til en kort, løsrevet kommentar under tabellen. For overblikkets skyld har manglende opslag fået mørkegrå baggrund, mens sådanne med en kommentar er lysegrå. En kommentar er ikke nødvendigvis påpegning af fejl, men ofte mere et forslag til overvejelse. Efter tabellerne sammenfatter og diskuterer vi resultaterne af undersøgelsen.

s. 5: folktom = menne-sketom, folketom	göra sig påmind = begynde at kunne mærkes	luffare = (ung) person der rejser rundt uden bestemt rejserute el. mål; ...	inte så värst ... = ikke særlig ...	snövit = snehvid
barmästare = barchef	tystlåten = tavs, fämælt	s. 6: servitör = tjener	fundersam = tankefuld	solemn = højtidelig, festlig, pompøs
belamra = fylde, overfylde	dra sig undan = trække sig tilbage	ty = for	reslig = høj og statelig	avlägsna = fjerne
fnittra = fnise (nervøst)	affärsman = forretningsmand	långrock = overfrakke	svängstol 0 NB	pelare = pille, søjle

ANMELDELSER

kavaj = jakke, jakkesæt	s. 7: annalkande = som nærmer sig	föremål = genstand	räfflad = riflet NB	framstupa = forover
krenelera 0	tvärt = skarpt, brat	aj! = av!	s. 8: ungarlsly = ungarlehybel	veckoskifte 0 NB
rutig = ternet	Borta med vinden 0	kalsonger = underbukser	mitt emot = lige over for NB	skam til sägandes = beklageligvis; jeg beklager, men desværre... NB
s. 9: polishus 0 NB	var god drøj = vent venligst; et øjeblik	slarvig = sjusket	skockas = stimle sammen; samle sig	sorgset = bedrøvet
stimmig = larmende	fullständiga = fuldstændiggøre; supplere NB	ledig = afslappet	utanpåskjorta = skjorte der bæres uden på bukser el. nederdel	ett slag = et øjeblik
överblicka = overskue NB	s. 10: dylik = sådan, lignende	klyftig = intelligent	s. 11: häpet = forbløffet	skymt = skjult

Tabel 1: Oversigt over medtagne og "manglende" ord fra *Polis*, *Polis*, *Potatismos*.

svängstol: ordet er ikke så udbredt.

räfflad: ikke som adj., men som vb.

veckoskifte: ordet er ikke så udbredt.

mitt emot: strengt taget en lumsk lighed, redaktionen ikke er opmærksom på; det betyder 'over for', ikke 'lige over for', jf. SAOB.

skam til sägandes: ækvivalenterne passer ikke med den aktuelle kontekst: "Han rörde om i groggen med en gaffel som han

skam till sägandes hade stulit eller råkat få med sig från en restaurang”. Desuden kan *med skam at melde* overvejes.

polishus: ordet er særdeles almindeligt med millioner af hits på internettet. Svarer vel til dansk *politigård* og *politistation*.

fullständiga: her snarere *gøre komplet*.

överblicka: her snarere *forsøge at få et overblik*.

Resultat: en dækningsgrad på 90 %. Vi diskuterer resultaterne samlet efter sidste tabel med kommentarer.

s. 2: Musse Pigg = Mickey Mouse	Stål-Kalle 0	Oppfinnar-Jocke 0 NB	Mårten Gås = Fætter Guf	pocket = pocketbog NB
s. 5: vilse = vild (på forkert vej)	gummi-gluttar 0	Ankeborg 0	s. 6: knycka = hugge, stjæle	Björnligan 0
mogen = moden	nalla = hugge, negle	s. 7: trams = vrøvl, pjat	fövärvva = erhverve	klottra = kradse ned
slitgöra = slidsomt arbejde	tät = rig	muta = bestikke	snorkig = hoven, storsnudet	rappa på = rubbe sig
kosing = penge	s. 8: flämt! = gisp!	s. 9: soppa = suppedas	sjöplan 0	envisas = insistere
mallig = storsnudet	gnälla = jamre	s. 11: få kalla kårar = det løber ngn koldt ned ad ryggen	tjosan! = hej!	Kajsa = Andersine
trasa = klud, las, trævl NB	kila = smutte	s. 12: rulla tummarna = trille tommelfingre	urbota = håbløst, umådelig	lurt = mistænkeligt

ANMELDELSER

s. 13: oljud = larm	inte få en blund i ögat = ikke lukke et øje NB	s. 14: gå skallgång = gå frem på linje ved en eftersøgning e.l.; drive klapjagt NB	slå vad = vædde	klubba ner = slå ned
mysa = hygge sig	snoka = snage, snuse	deckare = kriminalroman	s. 16: sjappa = stikke af	Mimmi = Minnie Mouse
spaning = eftersøgning	s. 18: Långben = Fedtmule	tvi = fy, føj	s. 19: fasansfull = frygtelig	s. 24: vad i hela friden = hvad i alverden?

Tabel 2: Oversigt over medtagne og “manglende” ord fra *Kalle Ankas Pocket 326: Storm*.

Oppfinnar-Jocke: heller ikke appellativet findes i ordbogen. Det skyldes, at formen er uformel, normalt *upppfinnare*. Men torsoen *opp-* er faktisk medtaget.

pocket: oversættes med *pocketbog*, men *Kalle Ankas Pocket* hedder *Jumbobog* på dansk.

trasa: *klud* er nok den mest adækvate ækvivalent, men det kræver en betydningsdifferentiering.

inte få en blund i ögat: strider ifølge talrige kilder mod det trade-rede *ögonen* (1:50 ifølge *Google*), så ordbogens pluralisform er helt rimelig.

gå skallgång: evt. også *danne kæde*.

Resultatet er en dækningsgrad på 88 %, altså kun en ubetydelig afvigelse fra før. Det er stadigvæk virkelig tilfredsstillende.

s. 5: jäktade = stressede	överstelöjtnant = oberstlöjtnant	smärt = slank	rya (med) = råbe NB	s. 6: söla = smøle, drysse
bördor = byrder	s. 7: lågsko = sko NB	blötsnö = blød, våd sne; tøsne	farkost = fartøj	trottoar = fortov
knacka = banke	irra omkring = strejfe om NB	s. 8: köa = stå i kø	imma = dug	lur = rør
vara litet på örat = have en kæp i øret	slå ett nummer = dreje et nummer NB	loj = dorsk; sløv	däst = stopmæt; forædt; fed	slött (=) NB
s. 9: (koka av) ilska = raseri NB	gröngöling = grönskolling	yllekostym = ulddragt	skåda = skue, se	hålla hus = opholde sig
snåla = spare, være nærig	s. 12: hedersord = æresord	illa = meget	kulmen = højdepunkt	s. 13: pall = afsats, skammel
brits = briks	åtsmitande = stram	bitterljuv = bittersød	s. 14: öde = skæbne, livshistorie	fläta = flette
neka = benægte	hunnit = nået	nuna = fjæs	sträv = ru, grov	möda = besvær, slid
hydda = hytte	jämka = rette	s. 15: förebråelse = bebrejdelse	s. 16: vispgräde = flødeskum	krånglig = besværlig
då och då = af og til	s. 17: buga = bukke	anlända = ankomme	s. 18: puta = bule (ud); strutte	ihålig = hul (adj.)

Tabel 3: Oversigt over medtagne og "manglende" ord fra *Första kretsen*.

rya med: ("de biträdande ryade med byråcheferna") den konkrete form med præposition mangler, men ækvivalenten vil ofte være tilstrækkelig til at regne ud, at det er *råbe* og *skrigende ad, kommandere med*, der er aktuelle.

ANMELDELSER

lågsko: opslagets supplerende oplysning (*modsat støvler*) kan måske virke mystificerende uden yderligere forklaring.

irra omkring: *rende rundt* passer nok bedre her (jf. *irra runt*).

slå ett nummer: her kunne have været medtaget den mere nutidige *taste*.

slött: kan man ikke slå op. Det kræver indsigt i svensk grammatik at vide, at man skal fjerne *-tt* og slå op under *slö*, som bl.a. betyder 'sløv'.

koka av ilska: står ikke som udtryk, men separat. Når først *ilskas* betydning er forstået, giver resten sig selv, for dansk har samme metafor.

Resultat: 100 % dækning.

3.1. Konklusioner på dækningsgradsundersøgelsen

Kvantitativt ser det virkelig flot ud: 93 % succesopslag i gennemsnit er *langt* bedre, end vi havde forventet. Ser man på teksttyperne, der dækkes, så danner der sig et billede af, at ordbogen dækker høj stil lidt bedre end mellem-lav: Jumbobogen scorer lavest, og den højletterære roman højest; det kunne måske tyde på, at ordbogen bygger på lidt ældre ordbogskilder. Interessant er også, ikke mindst af metodiske grunde, at den ikke-oversatte kilde faktisk scorer dårligere end den, som er oversat fra russisk. Det kunne måske tyde på, at der ikke er noget afgørende problem forbundet med at bruge oversatte tekster (af en vis kvalitet) til undersøgelser af ordbøgers dækningsgrad. Det er klart, at tallene kun giver en vis indikation om ordbogens evne til at give brugeren succesopslag. Men de tre meget forskellige kilder peger i samme retning.

Ordbogen "mangler" selvfølgelig nogle ord og ordforbindelser eller betydninger, herunder fx *sjöplan*. Det kan der være forskellige grunde til. Undersøger man ordbogen lidt nærmere, finder man faktisk *sjöflygplan*, som *sjöplan* må være en kortere variant til. Og

prioriteringen, hvis der ligger en sådan bag, ser ud til at være fornuftig, for den treleddede sammensætning har 2-3 gange højere forekomst på internettet. På den anden side er den korte form jo samtidig den mindst gennemsigtige af de to. Det peger på, at den nuværende løsning kunne suppleres med et henvisningsopslag.

Man kunne her – almenleksikografisk – spørge, om en god to-sprogsordbog skal levere den bedste ækvivalent i enhver kontekst, hvad vi tilsyneladende har forudsat ovenfor. Svaret må være, at den skal levere en ækvivalent for samtlige etablerede betydningsvarianter – sådan at læseren *forstår* alle disse. Men sproget er så kompliceret, at man ikke kan forlange, at der aldrig er et bedre ord som ækvivalent. En ordbog kan ikke tage hensyn til, at fx *småpiger* visse steder lyder bedre end *små piger* og omvendt.

Herudover må man sige, at fraværet af flere af de “manglende” ord og udtryk er velbegrundede, idet de tilsyneladende ikke er voldsomt udbredte i svensk.

3.2. Unødvendige opslag?

Når man i en anmeldelse af en trykt ordbog påpeger, at visse ord ikke kan slås op, er man næsten forpligtet til at anvise mulige kandidater til strygning. Og det er faktisk ingen vanskelig opgave her, selv om man ofte kan producere et modargument for alligevel at medtage et ord. Her er et par stykker: *landskamp*, *kaffèr*, *landstorm*. Ordene er særdeles transparente for en dansktalende, og derudover er et par af dem endda historiske. Andre vel nok knap så oplagte opslag er fx *gerontologi* og *it*.

En klassisk pladsfylder er nationalitetsgloserne, der tilsyneladende ofte optages kritikløst i stedet for at vurdere dem enkeltvis ud fra opslagsbehov. Det er de vist også blevet her. Rariteter som *tuvulansk*, *botswansk* og *seychellisk* skal ydermere ganges med tre, fordi de er i selskab med 2 yderligere og lige så sjældne orddannelser på opslagsplads.

3.3. Sproglige eller encyklopædiske oplysninger?

Opslaget “*kajskjul*: havneskur” kunne også se ud, som om vi her befandt os i den mere marginale del af ordforrådet. Både lemmaet og ækvivalenten virker umiddelbart meget specielle. Vi blev derfor overraskede, da vi fandt mere end 6.000 hits på internettet for ækvivalenten, mens det svenske udgangspunkt optrådte omkring 30.000 gange. Helt sært eller sjældent er det altså ikke. Men konteksterne viser tydeligt, hvad problemet er:

- (a) Kajskjul 8 – Kända artister och dans på Packhuskajen
- (b) Kajskjul 107 Här finns bl a radiostationen Bandit
104 8 Göteborg
- (c) Kajskjul 207. Room for up to 400 guests

Der er åbenbart tale om en omfunktionalisering af pakhusområdet til en art forlystelses- og kulturområde, hvad der havde været relevant at forklare encyklopædisk. Det leksikalske indhold er her sekundært. For der er ikke tale om en ordinær ny betydningsvariant i svensk. *Kajskjul* har sin gamle betydning. Det er *referentens brug*, der er ændret. Jævnfør, at *brosten* ikke skifter betydning, selvom referenten bruges mod politiet. Noget andet er, at *havneskur* nok ikke dækker helt, hvis vi tager størrelsen i betragtning. Et havneskur er meget mindre end et *kajskjul*, som man kan forvisse sig om ved en billedresearch på nettet.

Vi har et lignende eksempel i opslaget *galärvarv* = værft for galejer. Igen er det en slags institutionalisering af ordet, for *Galärvarvet* har fået en helt anden funktion end den oprindelige. Det er et museums- og forlystelsesområde i Stockholm; men det fortæller artiklen intet om. Man kan sige, at ordbogen på dette punkt er lidt gammeldags, når den insisterer på kun at beskrive den rent sproglige betydning af det specifikke ord. Måske ud fra en forestilling om, at det encyklopædiske hører leksika til. Men ordbogen

indeholder masser af encyklopædisk stof i øvrigt, og desuden har bl.a. Århuskolen (jf. også Farø & Hyllested 2007) peget på, at en sådan opdeling i sprog og encyklopædi er unødvendig, ja ligefrem uhensigtsmæssig. For selvfølgelig er de encyklopædiske betegnelser *også* ord. Man skulle naturligvis have bragt propriet og overladt appellativet til leksika og evt. en svensk-latinsk ordbog.

4. Lumske ligheder (falske venner)

De lumske ligheder er vores smertensbarn. Ikke, at vi besværer os over, hvad der står i de mange bokse. Men først og fremmest, at de er placeret der. Det lumske er jo, at man ikke søger oplysning på alfabetisk plads. Man nødes til at tro, at fx svensk *korn* betyder 'korn' og slår det derfor ikke op. Hvis man skulle gardere sig mod både lumske ligheder og ukendte ord, måtte man slå alt i en tekst op. Den rette løsning er at gøre diskret opmærksom på lumskheden i selve artiklen på alfabetisk plads, altså fx en sigel, der vækker den sløve læser: Du læste rigtigt: 'byg' og dermed ikke 'korn' – og så samle de 100 lumske i en særlig liste at lære udenad.

Ordbogen rummer mindst 1.500 lumske ligheder. Men ca. halvdelen er slet ikke lumske for danskere, kun for svenskere. Hvis to falske venner har 1 fælles betydning på det ene sprog, men 2 betydninger på det andet, så er dette kun lumsk for ham med 1 betydning; han risikerer at møde den falske ven i en ham ukendt betydning. Ham med 2 betydninger får altid serveret sin falske ven i en betydning, han kender. Svensk *karl* er dermed ikke lumsk for dansktalende, da vi har den svenske betydning, men dansk *karl* er lumsk for svenskere. Der er hundreder af den type.

Dernæst må vi indvende, at 'lighed' tolkes alt for bredt. Svensk *gråtig* 'pylret' hævdes at være falsk ven med dansk *grådig*, men her er ligheden ikke slående som ved de "ægte" falske venner; man vil selvfølgelig få mistanke om 'grådig', men man er ikke prisgivet.

Lidt anderledes med svensk *hed* 'hede(strækning)', der minder slående om dansk 'brændende varme', men samtidig minder lige så meget om *hede* i den betydning. Et ord, der minder om et ord i et andet sprog, vil selvfølgelig minde lige så meget om dettes eventuelle homonym. Ikke lumsk.

For sig er også typen *bane*. Svensk *bane* 'drabsmand' hævdes at have en falsk ven i dansk *bane* 'jernbane osv.'. Dette forudsætter, at danskeren *mangler* det bogstav-identiske *bane(mand)*. Men her ved sprænges det rimeligt klare begreb "lumske ligheder", og disse bliver legio.

Toppen af overflødighedshornet er svensk *korall* og *korall*. De hævdes begge at være lumske, skønt dansk har yderst vellignende modsvarigheder til begge. Samtidig er betydningen så forskellig som den vel kan være for to substantiver. Dette sidste, at der i praksis ikke er forvekslingsmulighed, spiller for lille en rolle: Svensk *ocker* 'åger' kaldes lumsk, fordi det kan lede til det mildest talt betydningsfjerne 'okker'.

5. Ækvivalenter: 6 skævheder

De danske ækvivalenter er ordbogens hovedområde. Vi har derfor undersøgt 55 tilfældige opslagsord med henblik på dem, og det må straks siges, at vi ingen deciderede fejl fandt, kun visse skævheder.

Brugen af semikolon og komma er ikke god. Forordet siger side 15, at tilnærmelsesvis synonymmer adskilles af komma, lidt større betydningsafstande af semikolon. Imidlertid er der alt for mange semikoloner. Der er også for mange ækvivalenter, skønt forordet bedyrer, at der er sparet på dem. Et godt eksempel er *løjlig*: "latterlig; komisk; naragtig; fjollet". *Latterlig* er rigeligt – og stilistisk en smule bedre end de andre (der snarere passer til *komisk*, *narraktig*, *fånig*), og semikolon mellem dem er da helt skævt.

Husera bet. 2: "holde til; have til huse". Det er rigtigt, at de to

danske udtryk ikke er helt synonyme: En bande *holder til* på et gadehjørne, men har ikke *til huse* dér. Men det svenske ord har én og samme betydning, den er overbegreb for de to danske, de *kompletterer* den svenske betydning. Og det er naturligvis det svenske ord, der bør være afgørende for eventuelle betydningsopdelinger. Tilsvarende i *knipsa*: “klippe; nippe;...”. SAOB regner ‘knipsa’ for én betydning: “...med fingrarna l. med en tång l. sax...”, og det har denne eminente ordbog ret i. På dansk signalerer verbet *klippe*, at der bruges et instrument, men intet om, at det sker i et snuptag. På dansk kan *nippe* godt bruges om både fingre og instrument, så dét bør stå alene. Men i hvert fald er der ikke to *svenske* betydningsnuancer.

Varsna: “opdage; få øje på; blive opmærksom på; mærke”. Alt for mange ækvivalenter, og *få øje på* er direkte forkert, da *varsna* intet siger om sansemodaliteten.

Kniptång: “slags knibtang med flade kæber”. Bedre: niptang, jf. SAOB.

Varsla: “1. varsle... 2. bebude; være et forvarsel om”. Her brydes forordets regel s. 15 om ikke at udtømme de svenske betydningsvarianter, når dansk har helt tilsvarende. Selvfølgelig er der forskel på dét at varsle bevidst og dét at være et forvarsel. Det er den berømte forskel mellem signaler og symptomer. Men dansk *varsle* dækker fint begge dele: *Stewardesserne varsler strejke / stewardessernes stress varsler samarbejdsproblemer*.

Under det rent formelle opslagsord *langen* finder vi udtrykket *langen går!*, der gengives med det besynderlige “så langer vi!; lad gå videre!”. Her kunne man med fordel have forklaret, hvad udtrykket bruges til, en oplysning, man kun får meget indirekte gennem eksemplet: “hon ropade ”langen går” och alla bildade kedja för att snabbt få ner utrustningen i grottan”. Her er nok lidt for meget fokus på funktionen (tekst)oversættelse i snæver forstand frem for på at fortælle brugeren noget om svensk sprog, der adskiller sig fra dansk, hvormed brugeren kunne blive klogere på fremmed-

ANMELDELSER

sproget. I øvrigt mangler ordet en markør om dets (formentlig snarlige) uddøen.

Via *tunn* finder man flerordsforbindelsen *lova runt och hålla tunt* “love mere end man kan holde; loven er ærlig men holden besværlig”. Ideen med ækvivalent nr. 2 er vel at give en oversættelse, der mere har tilbøjeligheds-betydning end kasuistisk gyldighed. Men valget er ikke heldigt. For et ordsprog er en afsluttet sætning med konjugation, pronominaludfyldning etc. og kan aldrig være ækvivalent til et idiom, der ikke er sætningsformet. På samme måde som *jeg spiser* er en ganske anden sproglig fremtrædelsesform end *spise*.

6. Varia

6.1. Gammeldags/arkaiserende

På vores vej gennem de 55 opslag blev det klart, at ordbogen ikke skelner mellem *arkaiserende* og *gammeldags*. Det gør både SAOB og ODS, og det har det ene medlem af anmelderkollektivet argumenteret for i Brink (2008a). De to kategorier har faktisk intet med hinanden at gøre: Den, der arkaiserer, efterligner bevidst for-gangne tiders sprog, oftest på fuldt nutidig etableret vis (*en vælig ganger* etc.). Den, der er gammeldags, har blot et sprogræk, der er ved at uddø (fx *probenreuter* ‘fusentast, starut’). I modersmålsordbøger har det arkaiserende mest lingvistisk interesse, sprogbrugerne er jo med hensyn til dette ikke i tvivl om deres eget sprog. Men her er det fatalt. En dansker kan ikke ane, om et *gl.* betyder det ene eller det andet. Det er fx umuligt at vide, om ældre svenskere siger *tjäll* ‘hytte’ stilneutralt, eller om alle arkaiserer.

6.2. Huller i ordforrådet

Ordbogen er ikke for alvor opmærksom på de højinteressante tilfælde af huller i det danske ordforråd, dvs. at dansk undertiden helt mangler en etableret ækvivalent. Samme anmelder (Brink 2008b) har viet sådanne huller en afhandling, men det mærkes ikke her. – Svensk *kusin* angives “fætter; kusine”. Med sit semikolon angiver redaktionen, at svensk *kusin* énten betyder det ene, eller det andet. Det er forkert. *Kusin* er *overbegreb* for ‘fætter’ og ‘kusine’, hvad dansk ikke *kan* udtrykke med et etableret ord. Ingen finder på at hævde, at *människa* stundom betyder ‘kvinde’. Hvis det fremgår af en tekst, at *människa* konkret møntes på en kvinde, så er det med garanti ikke overbegrebet *människa*, der signalerer det. Det er sandt, at en god oversættelse oftest vil udnytte en sådan oplysning i teksten, men det kan langtfra altid lade sig gøre: *Han skriver till sin kusin.* – *Hur många kusiner har hon?* – *Det var inte nån kusin.* Under *by* står der, at dansk *by* ikke hedder *by*, men *stad*. Galt. Dansk *by* er *overbegreb* for svensk ‘by’ og ‘stad’, og svensk har et *hul* her.

6.3. Den pålydende betydning

Vi har også slået til lyd (Brink 2010) for, at ordbøger viser ords synkrone pålydende-betydning. De store nationale ordbøger gør det i og med, at de analyserer ordene i deres morfemer, men igen: Det har langt større praktisk betydning i fremmedsprogsordbøger. At forstå et ord helt er også at forstå dets pålydende-betydning. En dansker slår måske *maskros* op, men får ikke fat i “orme-rose” (ligesom en svensker i sin dansk-svenske ikke får fat i “løve-tand”, men tror, det er noget med “löv”). Og de færreste danskere vil kunne gennemskue *rallarsving*, selvom ordbogen korrekt giver den faktiske betydning. Vi plæderer selvfølgelig hverken for, at de selvindlysende ord analyseres, eller at ord med rent historisk pålydende-betydning annoteres, såsom *bröllop* † “brude-løb”.

Til vores glæde ser vi i øvrigt, at ordbogen under *løjrom* giver pålydende-betydningen på smukkeste vis.

7. Udtale

Udtale kan ikke være en hovedsag i dette værk for danskere, der – i nabosprogssituationen – skal lære at *forstå*, ikke selv *tale*. Alligevel har mindst 5.000 opslag fået transskription, nemlig alle simplicia, der ikke skønnes helt selvforklarende. Der er altså anvendt stor møje med lydskriften, hvorfor den også her skal tages alvorligt.

Lydskriften hævdes s. 11 at være IPA med tillem্পninger til svensk. Men reelt er det IPA's *inventar* (undtagen g, der i IPA er ɟ) med så mange tillem্পninger, at den ikke bør bære IPA's velrenommerede navn.

Vi nævner ikke dette blot for at bevare begrebet IPA rent og purt, men fordi disse tillem্পninger er en pædagogisk fejltagelse: Lydskriften bliver let at læse for svenskere, men umulig at udlæse korrekt for danskere, der vil give de uskyldige bogstavtegn danske værdier.

Tegnet <i> har således sine normale svenske værdier, idet svensk <i> modsvarer to vidt forskellige lyde kort og lang; den korte er let åbnet, den lange er meget snæver og let diftongeret el. med ð-klang (Viby-i). Lydtavlen antyder intet om denne svenske afvigelse fra dansk.

Alle langvokaler undtagen [ɑ:] er diftongerede i svensk: ['b̥l̥oːɹ̥] *blå*, ['st̥eːɹ̥n̥] *sten* etc., men de tillem্পes til monoftonger – som er lette at læse for svenskere, men unddrager danskeren den særsvenske udtale. I særdeleshed ville korrekt IPA-gengivelse af langt <u> (*mulet*), nemlig [yβ] (hvor β dog er støjfri), have vist danskeren denne svære lyd så pædagogisk som muligt; den har et eksotisk tegn for en eksotisk lyd, men ordbogens [ʉ:], der er lige så eksotisk, ville man slippe for.

De svenske apikaler (undtagen r) er dentale, ikke som i dansk alveolære. De noteres i præcis IPA [d̥ t̥ n̥ l̥ s̥]. Det lille diakritikon distraherer naturligvis, men det skal det også; det viser, at der er noget særligt ved disse svenske lyde, som næsten ingen danskere udtaler rigtigt. Det er ingen subtilitet. Da den ene anmelder underviste i dansk (på dansk) og fx sagde *vane*, indfortolkede svenskerne et r og ledtes da til fx “värna”, fordi rn i svensk udtales retroflekst eller, let reduceret, som dansk alveolært n. De danske alveolarer vildleder svenskerne til r-tolkning.

Men endnu bedre end præcis IPA ville Dania have været. Dania er som bekendt skræddersyet til dansk, men det er et komplet system, der kan gengive alle sprog korrekt. De danske lyde har simple tegn, men de fremmede har eksotiske (fordi de simple er udtømt). Et eksotisk tegn viser dermed, at der er en særlig udansk lyd på spil.

Dermed kunne man have ledt brugeren på sporet af, at b d g i svensk er udanske, i og med at de er stemte.

Danias *α* ville vise, at det svenske korte a er specielt og ikke skifter som det danske.

Danias *å* i fx svensk *komma* ville bedre end *ɔ* vise, at det er en å-agtig vokal.

Svensk æ-lyd (især kort), fx *sända, läsa*, er klart åbnere end dansk og får let danskeren til at lede efter ord med dansk a-lyd. I ordbogen noteres den, med korrekt IPA, *ɛ*, men Danias *á* ville tydeligere vise lyden, idet *ɛ* umiddelbart peger på noget e-agtigt, især hvis ordet også staves med <e> som i *hem*.

Naturligvis har bogen en lydskrifttavle, der i nogen grad afbøder eventuelt manglende pædagogik. Her forklares hvert tegn – stort set godt og rigtigt. Og dét bør noteres. Vi har kun følgende mindre indvendinger:

Den ærgerligste er en trykfejl. Ordet *själ* skal være *sjæl*! Forklaringen er ellers glimrende: Svensk tj-lyd (*tjäna, kär*) lyder praktisk talt som dansk sj-lyd nu, hvor svensk klusil-udtale er stærkt på

retur. Dette er meget lumsk, fordi svensk også har en sj-lyd, der er helt anderledes (*själ*), skrevet *ſ* – vi ville have foretrukket IPA's *ʃ*, som netop er beregnet til den nu almindeligste svensk sj-variant.

Svensk [y(:)] siges at være som dansk y, men den er mere lukket og fremskudt, så at den ofte får en i-klang i danske ører. Det er en meget almindelig dansk fejl at udtale langt svensk y og u ens.

Endelig beskrives *œ* (*göra, mörk*) som en meget åben ø-lyd, skønt den er en åben midttungevokal hen ad å.

Men én ting er disse generelle skrift→lyd-korrespondenser, noget andet er, om det enkelte lemma har den rette udtale.

Vi bemærker først, at man har været for nærig med udtaleangivelser. Manglende lydskrift skulle betyde, at ordet udtales helt simpelt efter de svenske skrift→lyd-regler (som brugeren ganske vist ikke kender). Det er dristigt at antage, at brugeren af sig selv "forlænger" trykstærk V i *bibringa, nymåne* etc., eller i *bidé* 'bidet'. – Har man snuset en smule til svensk, vil man indsætte *ç* i *bikini*, og har man snuset lidt mere, vil man være i tvivl. (Det må dog siges, at ordbogen ellers er påpasselig med *ç/k*). Brugeren kan heller ikke vide, om den danske "V-forkortelse" ved *-ini* også gælder i svensk, hvad den ikke gør. I *ej-* og *øj-*diftongerne forudsættes det, at brugeren overfører sin danske regel om vokal-korthed, samtidig med at han *ikke* overfører sin regel om *a-* hhv. *å-*udtale. Endnu mere krævende er det, at den danske bruger af sig selv skal vide, at der er langt mørkt *a* i *tavla* og *varna*, men kort lyst i *varm* etc. Helt umuligt er det ham at kende den normale udtale af *varit*, nemlig [ˈvaɪt:], ordbogen giver kun den mere formelle skriftnære. Også de topfrequent tryksvage former af *ta, var, vad, ha, ska* på udlydende kort lyst *a* mangler; de er uforudsigelige.

Ét er mangler, noget andet fejl. Trods nidkær søgen har vi kun fundet to: Navnet *Olle* har [u], ikke [ɔ], og eden *fan* udtales (helt overvejende) med det fonotaks-stridige lange *lyse a*, der hænger sammen med ordets interjektionelle brug. Foruden dette kender vi kun krageskrigets *kra* med langt lyst *a*, men dette ord er udeladt.

Og så helligbrøden: Man har droppet de svenske ordtoner. Dem er der ellers skrevet mere om end om alle sproglydene til sammen. At udelade ordtonerne er at udstille sit bogstavfikserede syn på sprog. Det er værre end, om man havde udeladt sproglyden f, dét ville kun have ramt en lille brøkdelt af ordene, men samtlige ord har en ordtone. Ordtonen præger markant hvert ord fra først til sidst og bestemmer endda trykket, idet accent 2 giver et bitrykslignende tryk på en posttonisk stavelse, mens accent 1 bevirker svagtryk, fx ²*kom,ma* 'komme' vs. ¹*kom,ma* 'komma' (el. accent 2). – De færreste interesserer sig for ordtoner, javel, men nogle gør, og hvis fx vi slår et ukendt ord op, vil vi gerne straks oplyses om accenten og ikke tvinges over i andre værker.

8. Konklusioner

Selv om vi her har begået den klassiske anmelderfejl at fokusere mere på det kritisable end det rosværdige, så lad det være sagt utvetydigt: Ordbogen repræsenterer et tigerspring for svensk leksikografi med dansk. Den er både omfattende, brugervenlig og indeholder utroligt meget nyt. Vores dækningsgradsundersøgelse – med de mangler, den nu opviser – dokumenterer, at ordbogen i meget høj grad lever op til sin hovedopgave: at levere svar på svenske ords og udtryks betydninger for danskere. Der er virkelig mange succesopslag, også hvad angår kollokationer og idiommer.

Vi har nogle kritikpunkter bl.a. vedrørende sprog vs. encyklopædi, overflødige ord og udtale. Men disse forbehold skal ikke skygge for det generelle indtryk af et solidt og vellykket leksikografisk arbejde, der er resultatet af en metodisk bevidst og erfaren redaktions indsats, der bl.a. hviler på skuldrene af andre storprojekter som Den Danske Ordbog og ODS-Supplementet.

Vi har ganske vist *arbejdet* med ordbogen, og den er et glimrende arbejdsredskab. Men vi har også nydt den guidede lystvan-

ANMELDELSER

dring i moderne svensk og gang på gang undret os over, hvor mange store og små forskelle der er mellem de to så nært forbundne sprog. Det dokumenterer værket også på fornemste vis.

Litteratur

- Brink, Lars 2008a: Arkaiserende – Gammeldags – Historisk. Tre slags ælde. I: *Mål og Mæle* 3, 17-20.
- Brink, Lars 2008b: Leksikalske huller. I: *Nordiske Studier i Leksikografi 10. Rapport fra konference i Akureyri maj 2007*. NFL: Reykjavík, 61-67.
- Brink, Lars 2010: Pålydende-betydning i ordbøger. I: *Nordiske Studier i Leksikografi 11*. NFL: Tammerfors 2010, 113-117.
- Farø, Ken 2005: Fiktionymi i bilingval leksikografi. I: *Nordiske Studier i Leksikografi 8. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden. Volda 20.-24. mai 2003*. Red.: Ruth Vatvedt Fjeld & Dagfinn Worren. NFL: Oslo, 120-132.
- Farø, Ken & Adam Hyllested 2007: *Ordbog, leksikon eller encyklopædi? Et koncept for et dansk lingvistisk opslagsværk*. I: *Lexico-Nordica* 14, 107-124.
- Kalle Ankas Pocket 326: Storm* (2004). Malmö: Kärnan.
- Sjöwall, Maj & Per Wahlöö 1970: *Polis, polis, potatismos*. Stockholm: Norstedts.
- Solsjenitsyn, Aleksander 1969/1974: *Den första kretsen*. Stockholm: W & W.

Lars Brink
professor i nordisk sprog og
litteratur
Elmevænget 30
DK-2880 Bagsværd
labri@webspeed.dk

Ken Farø
adjunkt i tysk sprog, ph.d.
Institut for Engelsk, Germansk og
Romansk
Københavns Universitet
Njalsgade 130
DK-2300 København S
kenfaroe@hum.ku.dk